ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ

Ὁ Παντολέων καὶ κατόπιν ἅγιος Παντελεήμων κατήγετο ἐκ τῆς πόλεως Νικομηδείας καὶ ἐμαρτύρησε ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιανοῦ (250—310).

Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς ζωῆς τοῦ μαρτυρίου καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ εὑρίσκομεν εἰς τὰ Acta sanctorum ὡς καὶ εἰς τὸ Συναξάριον τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως.

Λεπτομερεστέραν δὲ καὶ μακροσκελῆ βιογραφίαν τοῦ ἁγίου εὑρίσκο-

(Εἰκ. 42). Τὸ Τριβουνάλιον τοῦ Κάμπου.

μεν ἐπίσης εἰς τὸ κείμενον Συμεὼν τοῦ μεταφραστοῦ ὅστις ἤκμασε κατὰ τὸν 10ον μ. Χ. αἰῶνα [1]).

Κατὰ τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα ὁ ἅγιος φέρει τοὺς τίτλους, μεγαλομάρτυς, θαυματουργός, ἀθλοφόρος καὶ ἰαματικός, ἡ δὲ σύναξις του τελεῖται τῇ 26 Ἰουλίου.

Μακρὸν ἔμμετρον ἐγκώμιον εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Παντελεήμονα συνέταξε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ δεκάτου μ. Χ. αἰῶνος Ἰωάννης ὁ Γεωμέτρης τοῦ ὁποίου σώζονται μόνον 335 στίχοι ἐλλείποντος τοῦ τέλους [2]).

Τὰ λείψανα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, ἤτοι ἡ κάρα μὲ τὸ γαλατό-

---

1) Συμεὼν Μεταφραστὴς Migne 115, 447.

2) Γεωμέτρης Ἰωάννης Migne 106, 890.

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης (εἰκὼν 44) οὐδεμία διόρθωσις προσθήκη ἢ καλλωπισμὸς ἐγένετο ἐπὶ τῆς εἰκόνος ταύτης, ὡς αἱ ἐπὶ τῶν τοῦ Menetrier καὶ Banduri παρατηρούμεναι. Τὸ Τριβουνάλιον ὡς καὶ προηγουμένως ἀναφέρομεν ἦτο εἶδος μεγαλοπρεποῦς ὑψηλῆς ἡμικυκλοτεροῦς ἐξέδρας ἧς ἡ πρόσοψις ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸν Κάμπον. Ἐκ τοῦ ἀντιθέτου δὲ μέρους ὑπῆρχον βαθμίδες δι' ὧν ἀνήρχετο ὁ αὐτοκράτωρ καὶ προσεφώνει τὸν στρατὸν μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του. Τὸ ὅλον δὲ οἰκοδόμημα ἐστολίζετο μὲ ἀγάλματα τοποθετημένα εἰς κοιλώματα ἢ κόγχας ἐν εἴδει ψευδο-

(Εἰκ. 41). Τὸ Τριβουνάλιον τοῦ Κάμπου.

παραθύρων, ὡς τὰ νῦν ὁρώμενα εἰς τὰ ἐρείπια τῆς σφενδόνης τοῦ ἱπποδρομίου. Ἔμπροσθεν δὲ τῆς εἰσόδου τῆς κλίμακος ὑπῆρχον διάφοροι στοαί, προπύλαια κτλ.

Τὴν περὶ τοῦ Ἑβδόμου μελέτην ἡμῶν περαίνοντες θὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν παρ' αὐτῷ Μονῶν Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ Μάμαντος. Ἐρείπια τῶν Μονῶν τούτων δὲν σώζονται σήμερον, παρὰ μόνον τὰ ἁγιάσματα, εἰς τὰ ὁποῖα προσέρχεται ὁ λαὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μνήμης τῶν ἁγίων, ἤτοι τὴν 26ην Ἰουλίου καὶ 2αν Σεπτεμβρίου.

Εἰδικῶς διὰ τὸ ἁγίασμα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Πυριτιδοποιείου, ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κοινὸν ἐπιτρέπεται μόνον τὴν παραμονὴν καὶ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς 25—26 Ἰουλίου ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον, φρουρεῖται δὲ ὑπὸ στρατιωτῶν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκ. 44). Στήλη τοῦ Ἀρκαδίου (ἐξ εἰκόνος συλλογῆς Gaignières).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

μικτὸν αἷμα ὡς καὶ μέρος τοῦ ἱματισμοῦ του, φαίνεται ὅτι μετεφέρθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τοὺς χρόνους Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου (379—395) καὶ μνεία αὐτῶν γίνεται τὸ πρῶτον ὑπὸ Θεοδώρου τοῦ Ἀναγνώστου εἰς ἀποσπάσματα τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἱστορίας ὡς ἑξῆς: «ἐν τῷ εὐα-» γεῖ εὐκτηρίῳ ἔνθα πεπίστευται ἀναπαύεσθαι μέρος ἱερῶν λειψάνων τῶν » θεσπεσίων Παντολέοντος καὶ Μαρίνου ἐπικαλουμένου τοῦ τόπου Ὁ-» μόνοια» [1]).

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω ἀναφέρει κάραν ὡς καὶ ἔνδυμα τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. Κατόπιν ὅμως τὰ

(Εἰκ. 43). Ἡ παρέλασις ἐν τῇ πεδιάδι.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

διάφορα αὐτὰ κειμήλια εἰσὶ διεσπαρμένα εἰς διαφόρους μονὰς καὶ ἐκκλησίας τῆς πόλεως. Οὕτω τῷ 1200 ὁ Ρῶσσος προσκυνητὴς Ἀντώνιος τοῦ Νοβγορὸδ ἐπισκεφθεὶς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ περιγράφων τὰ ἐν αὐτῇ φυλαττόμενα ἱερὰ λείψανα καὶ κειμήλια ἅτινα εἶδε καὶ ἠσπάσθη, λέγει :

«Ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας εὑρίσκονται τὸ αἷμα καὶ τὸ » γάλα τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἅτινα χυνόμενα μαζὺ (ἐντὸς κολοκύν-» θης) δὲν ἀναμιγνύονται πρὸς ἄλληλα, ὡς καὶ ἡ κάρα τοῦ ἁγίου» [2]).

1) Ἀναγνώστης Θεόδωρος Migne 86, 226.
2) Mme B. de Kihtrovo, Itineraires Russes en Orient 87.

(Εἰκ. 45). Μεγέθυνσις τοῦ κάτω τμήματος τῆς στήλης τοῦ Ἀρκαδίου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ὁ δὲ Στέφανος τοῦ Νοβγορόδ, Ρῶσος ἐπίσης προσκυνητής, ἀφιχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν τὴν μεγάλην ἑβδομάδα τοῦ 1350 μετὰ ὀκτὼ συνοδῶν του, λέγει ὅτι ἠσπάσθη τὰ κειμήλια τοῦ Ἁγίου Παντολέοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Βλαχερνῶν τὴν δὲ κάραν τοῦ ἁγίου εἰς γυναικείαν μονὴν πλησίον τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ [1]). Τῷ δὲ 1393 ὁ γραμματεὺς Ἀλέξανδρος, Ρῶσος καὶ αὐτός, ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν δι' ἀγορὰς λέγει ὅτι εἶδε μέρος τῶν κειμηλίων τοῦ ἁγίου Παντολέοντος εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου [2]). Καὶ τέλος ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν θησαυρῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας κατὰ τὸ 1396 ἀναφέρεται λείψανον τοῦ ἁγίου ἐντὸς μολυβδίνης θήκης.

Μέγιστος σεβασμὸς καὶ τιμὴ ἀπεδίδοντο ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων εἰς τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα οἵτινες ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐτέλουν πανηγυρικὴν προέλευσιν, (ὅπως καὶ νῦν γίνεται) εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου μεθ' ἁπάσης τῆς αὐλῆς καὶ τῶν συγκλητικῶν. Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς προελεύσεως ταύτης καὶ τῆς ἐθιμοταξίας μᾶς παρέχει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος [3]).

Ὅτι ἐτελεῖτο πανήγυρις κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος ἔχομεν καὶ ἄλλην ἀπόδειξιν εἰς τὸν ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνα ὅτε ὁ ρητορικώτατος καὶ εὐφραδέστατος ἀρχιεπίσκοπος Ταυρομενίου τῆς Σικελίας Θεοφάνης ὁ ἐπίκλην Κεραμεὺς ἐξεφώνησε μνημειώδη λόγον ἢ μᾶλλον ἀριστοτέχνημα ρητορικῆς ἐπιστήμης ἅμα καὶ ὑψίστης ἐννοίας [4]).

Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι ἀναφέρουν ἀρκετοὺς ναοὺς καὶ μονὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περιχώροις, ἐκ τούτων οἱ κυριώτεροι ἦσαν :

Α'. Ὁ εἰς τὰ Ναρσοῦ κείμενος ἔνθα ἐτελεῖτο ἡ πανηγυρικὴ προέλευσις τοῦ Αὐτοκράτορος μετὰ τῆς αὐλῆς. Ὁ ναὸς οὗτος ἐκτίσθη κατὰ τὸν Ζωναρᾶ ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Μαυρικίου Ναρσῆ [5]) ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ, ὑπὸ τῆς Θεοδώρας [6]) ἀνεγερθέντος ναοῦ καὶ ἐπισκευασθέντος κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ναρσῆ.

Β'. Ὁ ἐν τῷ ἄνω Βοσπόρῳ ναὸς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος.

Τὸν ἐν λόγῳ ναὸν ἀνεκαίνισε μεγαλοπρεπῶς ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς ἀναφέρει ὁ Προκόπιος [7]).

Ἐρείπια τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχουν εἰς τὸ Βέηκοζ τοῦ ἄνω Βο-

---

1) Mme de Khitrovo: Itiméranes Russes en Orient: 124-125.

2) Ὁμοίως 163.

3) Κωνσταντ. Πορφυρογέννητος Ἔκθ. Βασ. Ταξ. Migne 112 1032.

4) Θεοφάνης ὁ Κεραμεύς. Migne. 132 1032.

5) Ζωναρᾶς ἔκδ. Βόννης 1998.

6) Praeger Πάτρια Κων]πόλεως III 248.

7) Προκόπιος περὶ κτισμ. ἔκδ. Βόν. 200, 19.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

σπόρου κάτωθεν τοῦ λόφου Γιουσᾶ-Τεπεσῆ. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ Τεκκὲ λέγεται κατὰ παράδοσιν ὑπάρχον τὸ μνῆμα τοῦ Γίγαντος κατὰ δὲ τοὺς Μωαμεθανοὺς ὁ ταφος τοῦ Νέμπι-Γιουσᾶ (Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ) [1].

Γ΄. Ἡ παρὰ τὸ Μακροχώριον Μονὴ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος τῆς Ἀρμαμενταρέας.

Ἡ μονὴ αὕτη ἔκειτο δυτικῶς τοῦ ἐν τῷ Ἑβδόμῳ παλατίου τῆς Μαγναύρας πλησίον τοῦ ὁποίου ὁ Μαυρίκιος ἔκτισε τὸ ἀρμαμέντον. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ ἔργον δὲν ἀπετελειώθη ὑπ' αὐτοῦ διότι τὸ ἴδιον ἀναφέρεται ὡς κτισθὲν καὶ ὑπὸ τὴν βασιλείαν ἀναρπάσαντος Φωκᾶ· «ὁ αὐτὸς Φωκᾶς κτίζει ἁρμαμέντον πλησίον τῆς Μαγναύρας ἢ πλησίον τοῦ παλατίου τῆς Μαγναύρας» κατὰ τὸν ἀνώνυμον τοῦ Banduri [2]. «Τὰ δὲ ἀρμαμέντα ἡ μονὴ ἤγουν ὁ ἅγιος Παντελεήμων πρώην μὲν Μαυρίκιος ἁρμαμεντάρειον αὐτὸ ἔκτισε μετὰ δὲ χρόνους σμὴ Θεοδώρα ἡ γυνὴ τοῦ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως μονὴν αὐτὸ ἐποίησε καὶ κτήματα πολλὰ ἐπεκύρωσε» προσεκύρωσεν προσθέτουν οἱ ἀνώνυμοι τοῦ Praeger καὶ Banduri. Ἐν τῷ τελευταίῳ ἀπαντῶμεν καὶ ἄλλην ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἀρμαμενταρέας «ὅτι τὰ ἀρμαμενταρέας ἡ μονή, ὁ ἅγιος Παντελεήμων, πρῶτος οἶκος πατρικίου Ἀρμαμέντου ἦν» [3].

Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρμαμενταρέας ἐξήρχοντο οἱ αὐτοκράτορες πρὸς θήραν «Φιλοθήρου δὲ τοῦ βασιλέως τυγχάνοντος καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον κυνηγεσίου τε καὶ χάριν καὶ μετρίου περιοδεύματος κατὰ τὸν τῆς Ἀρμαμενταρέας τόπον παράσαντος» ἀναφέρουν οἱ μετὰ τὸν Θεοφάνην ἱστορικοί [4], διὰ Μιχαὴλ τὸν τρίτον. Ἐν δὲ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἀπαντῶμεν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

1) Ἐν αὐτῷ ἐδῶ τῷ τόπῳ, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1922, μερικὰ ἄτομα προέβησαν κρυφίως εἰς ἀνασκαφὰς πρὸς ἀνεύρεσιν κεκρυμμένου θησαυροῦ. Εἰδοποιηθέντες ἁρμοδίως ὑπὸ τῆς χωροφυλακῆς προέβημεν εἰς προκαταρκτικὰς ἀνασκαφὰς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀρχ. Μουσείου Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν δεκαημέρου ἐργασίας ἐφέραμεν εἰς φῶς ἐρείπια τριτίκλιτου ναοῦ μὲ νάρθηκα καὶ ἕνα τροῦλλον· τοῦ 6ου αἰῶνος (16Χ11 μέτρων). Μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν ἀρχιτεκτονικῶν τεμαχίων ἀνεύρομεν καὶ συντρίμματα θαυμασίων ἑλληνικῶν γλυπτῶν, χρονολογούμενα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πέμπτου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος. Τὰ σπουδαιότατα αὐτὰ συντρίμματα προέρχονται ἴσως ἀπὸ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς Οὐρίου ἢ βωμοὺς τῶν δώδεκα θεῶν, ὡς ἀναφέρει Διονύσιος ὁ Βυζάντιος ἐν τῷ ἀνάπλῳ τοῦ Βοσπόρου (βλ. ἀνακοίνωσίν μου Jahrbuch des Deutschen Archaeologischen Instituts Arch. Anzeiger 1929 σ. 355 καὶ εἰκ 17—20).

2) Banduri anselmi: Imp. Or. antiquit. Con. p. 729.

3) Praeger Πάτρια Κων)πόλεως III 265.

4) Θεοφάνης συνέχ. ἔκδ. Βόννης 233.

«περάσαντος δὲ τοῦ βασιλέως χάριν κυνηγίου πάλιν εἰς τὰ ἀρμαμέντα» ἢ «εἰς τὰ πάλαι ἀρμαμέντα».

Τὰ ἀρμαμέντα ἔκειντο εἰς τὸν κόλπον τοῦ ἁγίου Μάμαντος πέραν τοῦ ποταμοῦ Βαθύρσου [1]) (Αϊ Μάμα ντερεσσί), τούτου ἕνεκεν οἱ ἱστορικοὶ προσθέτουν πάντοτε τὴν λέξιν «περάσαντος» ἐν ᾧ προκειμένου περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Παντελεήμονος τῆς κειμένης ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ ὁ ὅρος οὗτος δὲν ἀναφέρεται. Ἡ τοποθεσία τῆς μονῆς δὲν δύναται νὰ ἀναζητηθῇ ἀλλοῦ παρὰ μεταξὺ τοῦ παλατίου τῆς Μαγναύρας καὶ τοῦ Βαθύρσου ποταμοῦ. Τὸ σήμερον ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος τιμώμενον ἁγίασμα, ἂν καὶ ποσῶς δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, ἀνταποκρίνεται ὅμως πληρέστατα πρὸς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς μονῆς. Ἐπειδὴ τὰ ἔνδον τοῦ πυριτιδοποιείου ἀνεξιχνίαστα τυγχάνουν τοῖς πολλοῖς δὲν ἀναφέρονται μέχρι σήμερον οἱ ἀρχαῖοι λελαξευμένοι λίθοι καὶ κίονες οἵτινες ἐχρησιμοποιήθησαν πρὸς ἀνέγερσιν τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ὡραίας προκυμαίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐρείπια τῆς μονῆς ταῦτα ἐξηφανίσθησαν καὶ ἐπ᾽ αὐτῶν ἀνηγέρθησαν νέα καὶ μεγάλα κτίρια τοῦ ἐργοστασίου. Ἡ μονὴ ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν ἐκτίσθη ὑπὸ Θεοδώρας συζύγου βασιλέως Θεοφίλου 248 ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μαυρικίου οἰκοδομὴν τοῦ νεωρίου, πιθανώτατα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 830 – 840. Ἔκτοτε τὸ Ἕβδομον, συγκριτικῶς πρὸς ἄλλας ἐποχάς, ἀπήλαυε σχετικῆς τινος ἡσυχίας ὀφειλομένης κυρίως εἰς τὴν δρᾶσιν Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ὅστις ἀνοικοδομεῖ καὶ ἐπισκευάζει τὰς ἐκκλησίας τοῦ Ἑβδόμου. Ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ μνήμῃ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἐτελεῖτο πανήγυρις, ὡς καὶ νῦν, καὶ ἐνταῦθα μετὰ πιθανότητος εἰκάζομεν ὅτι ἐξεφωνήθη ὁ γλαφυρώτατος λόγος Θεοφάνους τοῦ Κεραμέως ὃν προηγουμένως ἀνεφέραμεν.

Καὶ ἄλλοι ἐπίσης ναοὶ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ μοναὶ ἀναφέρονται πλὴν ὅμως αἱ θέσεις των εἰσὶν ἀκαθόριστοι ὡς ὁ ὑπὸ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ ἀνεγερθεὶς καὶ ὃν ἀναφέρουν οἱ μετὰ τὸν Θεοφάνην Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ «ὡσαύτως καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ μοναστήριον ἐκ βάθρου κτίσας τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, ᾧ ἐπώνυμον Ὀφροῦ λιμήν, ἀπέκειρε δὲ καὶ ἐκεῖσε μοναχοὺς ὀκτακοσίους, τυπώσας καὶ σελέμνιά του λαμβάνειν αὐτοὺς ὑπὲρ τῆς διατροφῆς αὐτῶν» [2]).

Βεβαίως ἕνεκεν τῆς πληθώρας τῶν μοναχῶν ἡ μονὴ αὐτὴ θὰ ἔκειτο

---

1) Ὁ ἐμβριθὴς περὶ τὰς Βυζαντινὰς μελέτας Μ. Γεδεὼν δικαίως εἰκάζει ὅτι αἱ ὑπερκείμεναι τοῦ Βαθύρσου ποταμοῦ γέφυραι τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ νῦν ὁρωμένη λίθινος μακρὰ γέφυρα πρὸς δυσμὰς καὶ κάτωθεν τῶν χωρίων Σαφρᾶ καὶ Χαλκαλῆ (Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον σελ. 141)

2) Θεοφάνης συνέχεια ἔκδ. Βόν. 433. 17.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

κατὰ τὰς εἰκασίας μας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἐπίσης χώρᾳ πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ λιμένος.

ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΜΑΝΤΟΣ

Ὁ ἅγιος Μάμας κατήγετο ἐκ τῆς πόλεως Γαγγρῶν τῆς Παφλαγονίας καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ συγκλητικοῦ Θεοδότου καὶ τῆς Ρουφίνης. Ἐγεννήθη δὲ ἐν τῇ φυλακῇ καὶ υἱοθετήθη, κατόπιν τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου τῶν χριστιανῶν γονέων του ὑπό τινος πλουσίας γυναικὸς Ματρώνης. Ἐπειδή, νήπιον ἔτι ὤν, τὴν ὠνόμαζεν μάμαν ἔμεινε καὶ τῷ ἰδίῳ τὸ ὄνομα Μάμας. Κατ' ἄλλους ὁ ἅγιος ἐγεννήθη ἄφωνος καὶ μόλις ἑξαετὴς ἐπρόφερε ὡς πρώτην λέξιν μάμα ἐξ οὗ Μάμας.

Ἡ βιογραφία τοῦ ἁγίου ἀναγράφεται συντόμως εἰς τὸ Συναξάριον τῆς Ἐκκλησίας Κων]πόλεως τῆς 2 Σεπτεμβρίου. Ἐμαρτύρησε ἐπὶ βασιλείας Αὐρηλιανοῦ (270—276) εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ὅπου κατὰ διαταγὴν τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου «τριαίνῃ σιδηρᾷ τὰ σπλάχνα διαπαρεὶς τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα παρέδωκε»[1]).

Εἰς τὸ ἔξω τῆς πόλεως μέρος ὅπου ἐξέπνευσε ὁ ἅγιος κρατῶν ἰδίαις χερσὶν τὰ ἐντόσθιά του (εἰκὼν 50) ἡ θετὴ μήτηρ του Ματρώνη ἢ Ἀμμία ἀνήγειρε κατόπιν ναὸν εἰς ὄνομα τοῦ μάρτυρος. Ὁ ναὸς οὗτος πολὺ ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Καισαρέων καὶ κατὰ τὴν ἄνοιξιν ἐτελεῖτο ἐνταῦθα πάνδημος πανήγυρις ὅπου καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος παρόντος καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐξεφώνησε λόγον.

Ὁ ἅγιος Μάμας ἐτιμᾶτο ἐπίσης πολὺ καὶ ἐν Κων]πόλει ὅπου ἀναφέρονται ἀρκεταὶ μοναὶ καὶ ἐκκλησίαι τοῦ ἁγίου. Τῷ 1904 ὁ αἰδέσιμος πατὴρ Pargoire assoptionniste ἐδημοσίευσε ἐκτεταμένην μελέτην περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πέριξ ναῶν τοῦ ἁγίου Μάμαντος[2]). Ἀλλὰ προκατελειμμένος διὰ μονήν, ἣν τοποθετεῖ εἰς Ἀρναούτκιοϊ-Βεσίκτας, ἀποδίδει εἰς αὐτὴν σχεδὸν ὅλας τὰς πληροφορίας ἃς μᾶς μεταδίδουν οἱ βυζαντινοὶ ἱστορικοί, ἀνασκευάζων κατὰ τὸ δοκοῦν πολλὰς ἐξ αὐτῶν αἵτινες δὲν ἐφαρμόζονται τῷ θέματί του. Ἡμεῖς ὅμως θὰ ἀσχοληθῶμεν μόνον περὶ τῆς μονῆς καὶ τῶν παλατίων τοῦ ἁγίου Μάμαντος τῶν κειμένων πλησίον τοῦ Μακροχωρίου.

Ὁ Κωδινὸς ὡς καὶ οἱ ἀνώνυμοι χρονογράφοι τοῦ Praeger καὶ Banduri λέγουν [3]).

---

1) Delahaye Synax. Eccl. Const. Mauris Oetober 2.

2) Pargoire J. Le Saint Mamas de Constantinople, Bull. de l'Inst. Russe de Cons]ple IX Sophia 1904.

3) Praeger. Πάτρια Κων]πόλεως II 161 21.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

(Εἰκ. 46) Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Μάμαντος. (Ἐκ τοῦ Μηνολογίου Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

«Ἐν δὲ τῷ ἁγίῳ Μάμαντι ποτὲ ἵστατο γέφυρα φοβερὰ περὶ δώδεκα » λόφους καὶ καμάρας ἔχουσα. Ποταμὸς γὰρ κατήρχετο ἐκεῖσε παμμεγέ- » θης καὶ μάλιστα ὡς ἔλεγον τῷ Φεβρουαρίῳ μηνί. Ἔνθα καὶ δράκων » ἵστατο χαλκοῦς παμμεγέθης διὰ τὸ λέγειν τινας δράκοντα κατοικῶν ἐν » τῷ φρουρίῳ ἐκείνῳ ἐν αὐτῷ οὖν πολλαὶ παρθένοι ἐτύθησαν καὶ προ- » βάτων καὶ ὀρνέων πλήθη πολλὰ καὶ βοῶν». «Ὅτι εἰς τὸν ἅγιον Μά- » μαντα τὸν πέραν ἵστατο γέφυρα οἵα τῆς Χαλκηδόνος δώδεκα καμάρας » ἔχουσα. Ποταμὸς γὰρ κατήρχετο παμμεγέθης καὶ μάλιστα τῷ Φεβρουαρίῳ » μηνὶ κλπ».

Τὸ μόνον ῥυάκιον τὸ ὁποῖον πάντοτε ῥέει καὶ δύναται νὰ ὀνομασθῇ ποταμός, εἰς τὰ περίχωρα τῆς Κων]πόλεως, (ἐκτὸς βεβαίως τῶν ἐν τῷ βάθει τοῦ Κερατίου Κιδάρεως καὶ Βαρβύσου) εἶναι ὁ Αϊ-μάμα ντερεσσῆ οὗ τὸ ὄνομα Βάθυρσος κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Θεοφάνην ἱστορικοὺς [1]). Δύναταί τις δὲ νὰ τὸν ἀναπλεύσῃ διὰ λέμβου εἰς ἀρκετὸν διάστημα. Ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου ὑπάρχει μακρὰ λιθίνη γέφυρα (οὐζουν-κιοπροῦ) μὲ πολλὰς καμάρας, ἀνεγερθεῖσα ἐπὶ βυζαντινῶν θεμελίων. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ κτίρια τοῦ ἁγίου Μάμαντος ὡς ἡ ὡραία πεδιάς, ἔκειντο εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, δι' αὐτὸ συνήθως οἱ ἱστορικοὶ λέγουν «πέραν εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα». Ἐξ αὐτῆς τῆς λέξεως ξενισθέντες πολλοί, ἐν οἷς καὶ ὁ αἰδέσιμος πατὴρ Pargoire τοποθετοῦν τὰ παλάτια καὶ τὸ ἱππόδρομιον τοῦ ἁγίου Μάμαντος εἰς τὰ ἀντίπερα τοῦ Κερατίου. Πρὸς ἐπίμετρον τῆς συγχύσεως ἀναφέρεται ἐπίσης «εἰς τὰ Γαλάτου» ὅπερ ἐκλαμβάνεται ὡς ὁ Γαλατᾶς. Ἀλλὰ καὶ πλησίον τῆς τοποθεσίας τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ὑπῆρχον ἐπίσης «τὰ Γαλάτου» ἤτοι τὰ σημερινὰ Γαλατάρια. Ἐπειδὴ δέ, οἱ περὶ τῶν περιχώρων τῆς Κων]πόλεως συγγράψαντες δὲν περιειργάσθησαν ἐπισταμένως τὰ ἐπὶ τόπου ἐρείπια, (ἅτινα κείμενα ὑπὸ τοὺς βάτους καὶ τῆς χλόης μόλις διακρίνονται), δὲν ἀπέδωσαν μέχρι σήμερον τὴν ἀπαιτουμένην σημασίαν εἰς τὸν ἐδῶ Ἅγιον Μάμαντα. Ὀφείλομεν ὅμως ἐξ ἄλλου νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἦτο καὶ πολὺ εὐχερὴς ἡ ἐξερεύνησις τοῦ μέρους διότι ἡ περιοχὴ τοῦ πυριτιδοποιείου ἐκτείνεται μέχρι τοῦ ἁγίου Μάμαντος.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Αἱ οἰκοδομαὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἀνάγονται εἰς Λέοντα Α'. τὸν Λεωμακέλλην κατὰ τὸ 469 ὅτε ἐγένετο ἡ μεγάλη πυρκαϊὰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

«Τὸν δὲ ἅγιον Μάμαντα ἀνήγειρε ὁ Λεωμακέλλης διότι ἐνεπυρίζετο » ἡ πόλις μῆνας ἕξ, καὶ ἐξελθὼν ὁ Λεωμακέλλης ἔκτισεν ἐκεῖσε παλάτια » καὶ ἔμβολον καὶ τὸν ναὸν καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν τὸν ἐμπρησμὸν ἔβρε-

---

1) Θεοφάνους συνέχεια ἐκδ. Βόν. 340 14.

» ξεν ἐπ' αὐτὴν στάκτην σπιθαμὴν τὸ πάχος ἔκτισε δὲ καὶ ἱπποδρόμιον » ἐκεῖσε, ἐξ' οὗ καὶ ὁ Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖσε ἀνῃρέθη παρὰ Βασιλείου»[1]). Ἡ ἐκ τῶν κτιρίων τοῦ ἁγίου Μάμαντος μέχρι τῆς μακρᾶς γεφύρας, τῆς ἐπὶ τοῦ Βαθύρσου, ἐκτεινομένη θαυμασία πεδιάς, ἦτο τὸ ἱπποδρόμιον ὅπου ἐκέρδιζε τὰ match του ὁ οἰνόφλυξ βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Γ', ὅπου καὶ ἐδολοφονήθη ἀπὸ τὸν Βασίλειον τὸν Μακεδόνα. «Τὰ δὲ » πρὸς ἱπποδρομίαν τῷ βασιλεῖ Μιχαὴλ ἐν τοῖς κατὰ Προποντίδα παλατίοις περιφανέσιν ἔνθα ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Μάμαντος ἥδρασται, » ἐκεῖσε τὰς ἁμίλλας συνεχῶς ἐποιεῖτο αὐτὸς ἱππάζων ἐφ' ἅρματος κτλ.» λέγει ὁ Γενέσιος [2]).

Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος διέταξε τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου «διὰ μαστίγων ἐν τῷ ἱππικῷ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ὃν καὶ ριφθῆναι » ἐν τῷ ῥεύματι προσέταξεν» [3]). Ὁ Αἰδέσιμος Pargoire φρονεῖ ὅτι τὸ ρεῦμα σημαίνει τὸν Βόσπορον ἀλλ' ἐδῶ εὐκόλως δύναταί τις νὰ ἐννοήση ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ρεύματος τοῦ ποταμοῦ. Τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους ἀναφερόμενον «ἐν Βλαχέρναις» προφανῶς εἶναι λάθος διότι οὔτε μέρος ἱππικοῦ ὑπάρχει ἐκεῖ οὐδὲ ρεῦμα [4]). Ἐξ ἄλλου τὸ ἴδιον γεγονὸς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ Συναξαρίῳ τῆς ἐκκλησίας Κων]πόλεως. Μετὰ δὲ τὴν μαστίγωσιν τοῦ μάρτυρος ὁ Κοπρώνυμος διέταξε νὰ τόν σύρουν ἐκ τῶν ποδῶν μέχρι τῆς Κων]πόλεως πρὸς θεατρισμόν. «Οἱ δὲ τάχιστα περαιω- » θέντες καὶ τὸν ἅγιον σύροντες ἔραπτον τὴν γῆν τοῖς αἵμασιν. Ὡς δὲ » τοῦ Βοὸς τὴν ἀγορὰν πεφθάκασιν κτλ.» [5]). Ἐκ τούτων ἐξάγομεν ὅτι οἱ τὸν ἅγιον σύροντες «περαιωθέντες» ἤτοι διαβάντες τὸν ποταμόν, ἔφθασαν κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν μέχρι τοῦ σημερινοῦ Ἀκ-Σαραΐ [6]). Τὸ ἴδιον ἐφαρμόζεται καὶ διὰ τὸν Βασίλειον τὸν Μακεδόνα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν Μιχαὴλ τοῦ μεθύσου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 24 Σεπτεμβρίου τοῦ 867, ὁ Βασίλειος μετὰ τῶν συνενόχων του μὴ δυνάμενος ἕνεκεν τῆς θαλασσοταραχῆς νὰ ἐπιβῇ λέμβου εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα, διέρχεται διὰ τοῦ περάματος καὶ φθάνει ἔφιππος εἰς Κων]πολιν[7]). Ἐδῶ τὸ πέραμα εἶναι κατὰ τὴν ἀκριβῆ ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως πέραμα, ἤτοι μέρος διαβάσιμον τοῦ ποταμοῦ. Ἐκ τῶν δύο αὐτῶν γεγονότων καταφαίνεται ὅτι πρόκειται

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

1) Praeger. Πάτρια Κων]πόλεως III 159 σ. 266.
2) Γενέσιος Ἰωσήφ. Ἱστορ. Migne 109 1121.
3) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 289.
4) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 289.
5) Delahaye Synax. Eccl. Gonst. Mauris Oetober 19 σελ. 151.
6) Μονὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ἐν τῇ Κρίσει νῦν Κοδζὰ Μουσταφᾶ πασᾶ τζαμισί.
7) Λέων Γραμματικός, χρονογ. ἔκδ. Βενετ. 373.

περὶ τοποθεσίας ἐχούσης συνοχὴν μετὰ τῆς πόλεως καὶ μὴ διακοπτομένης ὑπὸ θαλάσσης.

Ὁ Νικηφόρος τῷ 809 θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς στασιάσαντας ἐναντίον του προσεκάλεσεν αὐτοὺς διὰ δόλου εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα, ὅπου ἤθελε τοὺς διανείμῃ χρήματα «ρόγαν» ἀλλ' ἀντὶ αὐτῶν, ἄλλους μὲν ἔδειρε, ἄλλους δὲ ἔκειρε μοναχούς, ἄλλους δὲ ἐξώρισεν, «δαρμοῖς τε καὶ κουραῖς καὶ ἐξορίαις τοὺς πλείστους τιμωρησάμενος εἰς Χρυσούπολιν τοὺς λοιποὺς διεβίβαζε καταπατήσας τηλικούτως φοβεροὺς ὅρκους διὰ τὴν συμφορὰν «πύρινον πόταμον τὸ Πέραμα προσηγόρευσαν» λέγει ὁ Θεοφάνης [1]).

Ὁ Βιταλλιανὸς στρατοπευδεύσας εἰς τὸν κάμπον τοῦ Ἑβδόμου τῷ 514 μὲ 60.000 ἄνδρας, ὡς ἀναφέρει ὁ κόμης Μαρκελλῖνος, καὶ νικηθεὶς ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Α΄. κατεδιώχθη μέχρι τοῦ Ἁγίου Μάμαντος. Τῷ 742 Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄. ἀντιπεράσας ἐκ τῆς Χαλκηδόνος εἰς τὰ Θρακῷα μέρη εἶχε τὸ ἐπιτελεῖον του εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ὅτε ἐπολιόρκει τὴν Κων]πολιν κατεχομένην ὑπὸ τοῦ ἐπαναστάτου Ἀρταυάσδου. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελε νὰ γινώσκουν οἱ ἐν τῇ πόλει, ὅτι τῆς πολιορκίας ἡγεῖτο ὁ ἴδιος » ἐλθὼν ἐπὶ τὴν Χαρσίαν Πόρταν διέδραμεν ἕως τῆς Χρυσῆς Πόρτας » ἑαυτὸν τοῖς ὄχλοις ἐπιδεικνύων καὶ πάλιν ἐπέστρεψε καὶ ἠπλήκασεν » εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα» [2]). Ὁ Θεοφάνης ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι τὴν 9 Φεβρουαρίου τοῦ 790 ἡ Εἰρήνη μετὰ τοῦ υἱοῦ της Κωνσταντίνου κατέφυγεν εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα φεύγουσα τὴν θεομηνίαν «σεισμὸς γέγονε » φοβερώτατος, ὥστε μὴ τολμᾶν τινας ἐν οἴκῳ καθευδῆσαι ἀλλὰ πάντας » ἐν τοῖς κήποις καὶ τὰ ἐξάερα σκηνὰς ποιήσαντας διάγειν, ἡ δὲ βασί- » λισσα σὺν τῷ υἱῷ αὐτῆς ἐξῆλθεν ἐν τῷ ἁγίῳ Μάμαντι» [3]). Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς ἀφηγούμενος τὰ τεκταινόμενα ὑπὸ τῆς λίαν φιλοδόξου ταύτης βασιλίσσης ἐναντίον τοῦ υἱοῦ της Κωνσταντίνου ὅντινα οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ταγμάτων ἔμελλον κατὰ διαταγήν της νὰ συλλάβουν λέγει «Τῇ δὲ ιζ΄ Ἰου- » λίου μηνὸς ἡμέρα ε΄ ἐξ ἱππικοῦ περάσαντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ ἁγίῳ » Μάμαντι ἐπέρασαν κατ' αὐτοῦ οἱ τῶν ταγμάτων προλαλημένοι ὥστε » πιάσαι αὐτόν, ὁ δὲ τοῦτο μαθὼν εἰσῆλθεν εἰς τὸ χελάνδιν αὐτοῦ καὶ » ἐπέρασεν εἰς Πύλας, βουλόμενος εἰς τὸ θέμα τὸ ἀνατολικὸν προσ- » φυγεῖν» [1]) Ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἔβλεπεν Λέων ὁ Α΄ τὴν πόλιν ἐμπυριζομένην καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου μέρους οἱ θεαταὶ τοῦ ἡνιοχεύοντος Μιχαὴλ τοῦ Γ΄ ἐθορυβήθησαν ὅτε εἶδον τὸ ἐπὶ τοῦ φάρου ἀναφθὲν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

1) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 326.

2) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 279.

3) Ὁμοίως » » 311.

φῶς τὸ ἀγγέλλον ἐπιδρομὴν τῶν ἐχθρῶν. Γνωστὸν ὅτι ὅταν οἱ Σαρακηνοὶ ἤρχιζον ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀνήπτετο πυρὰ ἐπὶ τοῦ παρὰ τῇ Ταρσῷ Φρουρίου Λούλου. Τὴν πυρὰν βλέποντες οἱ ἐν τῷ Ἀργαίῳ φρουροὶ ἥναπτον καὶ αὐτοὶ καὶ τοιουτοτρόπως διαδοχικῶς δι' ἀναπτομένων πυρῶν ἔφθανε ἡ εἴδησις μέχρι Κων]πόλεως. Τὸ τοιοῦτον ἐχρησίμευεν πρῶτον ὡς ἀγγελία τοῦ γεγονότος εἰς τὸν βασιλέα καὶ δεύτερον ὡς προειδοποίησις εἰς τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν αἵτινες ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ἐπιδρομῆς. Τότε ὁ λαὸς ἐλάμβανε μέτρα, ἐνεκλείετο εἰς τὰς πόλεις καὶ φρούρια κλπ. Ὀργισθεὶς ὁ ἱππομανὴς βασιλεύς, ὄχι τόσον διὰ τὸ ἀπαίσιον τοῦ ἀγγέλματος, ἀλλὰ διότι οἱ θεαταὶ δὲν θὰ εἶχον πλέον ὄρεξιν δι' ἐπευφημίας βλέποντες αὐτὸν ἡνιοχοῦντα διέταξε νὰ μὴν ἀνάπτονται πλέον αἱ πλησίον τῆς Κων]πόλεως πυραί [2])

Τῷ 813 ὁ Βούλγαρος Κροῦμμος μετὰ τὴν κατ' αὐτοῦ δολοφονικὴν ἀπόπειραν Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ἐκμανεὶς στέλλει ἀποσπάσματα εἰς τὸν Ἅγιον Μάμαντα ἅτινα πυρπολοῦν τὰ παλάτια καὶ λεηλατοῦν τὰ ἐν αὐτοῖς ὡς καὶ τὰ τοῦ ἱπποδρομίου. Ἐσύλησαν τότε τὸν χαλκοῦν λέοντα τοῦ ἱππικοῦ, τὸν δράκοντα τοῦ ὑδρείου καὶ τὰ καλλίτερα μάρμαρα ἅτινα φορτώσας ἐφ' ἁμαξῶν ὁ βάρβαρος ἐπιδρομεὺς μετεκόμισε εἰς Ἀδριανούπολιν· Κατὰ δὲ Συμεῶνα τὸν Μάγιστρον «Καὶ ἐλθόντες εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ἐνεπύρισαν τὰ ἐκεῖσε παλάτια καὶ τοὺς βασιλικοὺς κοιτῶνας καὶ » τοὺς κίονας κατέκλασαν καὶ τοὺς μολύβδους ἐπῆραν καὶ τὰ ζώδια τοῦ » ἱπποδρομίου καὶ πᾶσαν τὴν αἰχμαλωσίαν κατέσφαξαν ὁμοίως καὶ τὰ κτήνη» [3]).

Αἱ μέχρι τοῦδε ἐκτεθεῖσαι ἀποδείξεις μᾶς φαίνονται ἀρκεταὶ πρὸς σαφῆ καθορισμὸν τῆς τοποθεσίας τοῦ παρὰ τὸ Μακροχώριον Ἁγίου Μάμαντος. Αἱ πρὸ ἡμῶν εἰκασίαι τῶν κ. κ. Πασπάτη καὶ Γεδεὼν ἀναφορικῶς πρὸς τὸν ἐδῶ ἅγιον Μάμαντα, καὶ ἃς ὁ αἰδέσιμος πατὴρ Pargoire παντελῶς ἀπορρίπτει ἀποδεικνύονται ἀρκετὰ δικαιολογημέναι. Ἀνακεφαλαιοῦντες συντόμως τὰ προλεχθέντα παρατηροῦμεν.

α'—Μεγάλην λιθίνην γέφυραν μὲ πολλὰς καμάρας πλησίον τοῦ ἁγίου Μάμαντος (οὐζοῦν κιοπρού).

β'—Ποταμὸν ῥέοντα ὅλον τὸ ἔτος καὶ πλημμυροῦντα κατὰ Φεβρουάριον.

γ'—Ὕπαιθρον καταλληλότατον πρὸς κατασκήνωσιν ἐν καιρῷ σεισμοῦ.

δ'—Ὡραίαν πεδιάδα μὲ ἴχνη μακροῦ περιτειχίσματος πρὸς δυσμάς.

---

1) Θεοφάνης ἔκδ. Βενέτ. 316.
2) Θεοφάνης συνέχ. ἔκδ. Βόν. 197.
3) Ὁμοίως » » » 614.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ε'—Μέρος ἐξ οὗ εὐχερῶς δύναταί τις νὰ διακρίνῃ πυρὰν ἢ καπνὸν ἀναθρώσκοντα ἔκ τινος ὑψώματος τῆς Κων)πόλεως.

στ'—Ἡ καταδίωξις τῶν στρατιωτῶν τοῦ Βιταλλιανοῦ μέχρι τοῦ ἁγίου Μάμαντος, ὅστις ἦτο στρατοπεδευμένος ἐν τῷ Κάμπῳ—ἡ ἐπιστροφὴ ἐκ τῆς Χρυσῆς Πόρτης ἐνταῦθα Κωνσταντίνου τοῦ Ε' μετὰ τὴν ἐπιδεικτικήν του παρέλασιν πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τέλος ἡ πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν ὑποχώρησις ἐντεῦθεν τοῦ Κρούμμου μετὰ τῶν φορτωμένων ἁμαξῶν εἶναι ἀρκετὰ πειστικαί. Ὁ Θεοφάνης λέγει ὅτι ὁ ἐμπρησμὸς καὶ ἡ λεηλασία τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Κρούμμου μετὰ τὰς «δαιμονιώδεις καὶ μιαρὰς θυσίας ἐν τῷ πρὸς θάλασσαν λιβαδίῳ τῆς Χρυσῆς Πόρτης» [1]) καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ δολοφονικὴν ἀπόπειαν Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου. Ἐπειδὴ τὰ παλάτια καὶ ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἔκειντο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης δι' αὐτὸ ἐκαλεῖτο καὶ ὁ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ λιμὴν τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἢ λιμενάριον.

Ὡς ἀναφέρει τὸ Πασχάλιον χρονικὸν ὁ λιμὴν φαίνεται ὅτι ἐκτίσθη κατὰ τὸ 469 ἔτος ὑπὸ Λέοντος τοῦ Α' Λεωμακέλλη, «ἐξῆλθεν πέραν εἰς ἅγιον Μαμᾶν καὶ ἐποίησεν ἐκεῖ πρόκενσον μῆνας ἓξ καὶ ἔκτισεν ἐκεῖ λιμενάριον καὶ ἔμβολον ὅστις οὕτω καλεῖται ὁ τόπος «Νέος Ἔμβολος» [2]).

Εἰς τὸν λιμένα αὐτὸν ἠγκυροβόλει τῷ 715 ὁ στόλος Ἀναστασίου τοῦ Β'. Μετὰ τὴν στάσιν τοῦ στρατοῦ ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἐν Ἀδραμυτίῳ εἰσπράκτορος τῶν δημοσίων φόρων Θεοδοσίου τοῦ Γ' οἱ ἀντάρται «διὰ δὲ γῆς καὶ θαλάσσης ἐν Χρυσουπόλει ἀνέ-
» δραμον τοῦ δὲ τῆς πόλεως στόλου εἰς τὸν λιμένα τοῦ ἁγίου Μάμαντος
» ὁρμόντος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπολέμουν ἀλλήλους ἐπὶ μῆνας ἕξ, τοῦ δὲ
» τῆς πόλεως στόλου ἐπὶ τὸν τοῦ Νεωρίου τῆς πόλεως λιμένα μεθορμίσαν-
» τος περάσας ὁ Θεοδόσιος τὰ Θρακῷα ἐκράτησε μέρη» [3]) ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐνόσῳ ὁ στόλος τοῦ Ἀναστασίου εὑρίσκετο εἰς τὸν λιμένα τοῦ παρὰ τὸ Μακροχώριον ἁγίου Μάμαντος ἦτο ἀδύνατον εἰς τὸν Θεοδόσιον νὰ καταλάβῃ τὰ Θρακῷα μέρη παρὰ μόνον ὅταν ὁ στόλος ἀπεσύρθη εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεωρίου Κων|πόλεως.

Ὁ λιμὴν τοῦ νεωρίου ἦτο ἀσφαλέστατος καὶ ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ κειμένου Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ ἐξιστοροῦντος τὴν ἔλευσιν τοῦ αὐτοκράτορος εἰς βασιλεύουσαν· «ἄρτι τοῦ φθινοπώρου μεσοῦντος ἀφικνεῖται καὶ βασιλεὺς
» εἰς Βυζάντιον στρατόν τε ἐπαγόμενος ἠπειρώτην καὶ ἅμα ναυπηγήσιμα
» ξύλα παραγγέλων τὰ μὲν ἐξ ὄρους ἤδη τιμηθέντα τὰ δ' ἔτι τεμνόμενα φέ-
» ρειν καὶ ἠθροίζοντο ναυπηγῶν καὶ τεκτόνων πλῆθος ἅπαν εἰς τὸ περὶ

1) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 339.
2) Πασχάλιον Χρονικὸν ἔκδ. Βενετ. 258.
3) Θεοφάνης ἔκδ. Βενετ. 257.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

»τοῦ Βυζαντίου ἱπποδρόμιον νεώριον.᾿Οψὲ γὰρ ἔγνωσαν κακῶς βουλευσά- »μενοι Βυζάντιοι περὶ τὴν ἔξω τῶν τειχῶν συσκευὴν τῶν νεῶν.» ᾿Εκ τῶν λεγομένων τοῦ Γρηγορᾶ πιστοποιεῖται ἐπίσης ὅτι ὑπῆρχον πρὶν τὰ νεώρια ἔξω τῆς πόλεως ὡς καὶ τὸ μεταξὺ τῆς Μαγναύρας καὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἁρμαμέντον.

Τῷ 742 ὁ στόλος τῶν Κιβυρρακτῶν ὁ συμπράττων μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄ ἐναντίον τοῦ ᾿Αρταυάσδου ἀγκυροβολεῖ εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα ὅπου ἦτο στρατοπεδευμένος ὁ βασιλεύς· Κωνσταντῖνος ὁ ἕκτος διαφυγὼν τῷ 797 τὴν ἐνέδραν τῆς μητρός του Εἰρήνης δραπετεύει διὰ θαλάσσης πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τῆς Προποντίδος.᾿Εξ αὐτῆς ὁ Θεόφιλος φθάνει ἐπίσης διὰ θαλάσσης εἰς ἅγιον Μάμαντα τῷ 837. Τῷ δὲ 867 τὸ πτῶμα τοῦ δολοφονηθέντος Μιχαὴλ τοῦ Γ΄ τοῦ μεθύσου μεταφέρεται διὰ λέμβου ἐκ τοῦ ἁγίου Μάμαντος εἰς Χρυσούπολιν πρὸς ταφήν. Καὶ τελευταῖον θὰ ἀναφέρωμεν γεγονὸς οὗ αὐτόπτης μάρτυς ἐγένετο ὁ χρονογράφος Θεοφάνης. Κατὰ τὰς ἀρχὰς ᾿Οκτωβρίου τοῦ 763 ἐνέσκηψε φοβερὸς χειμὼν μοναδικὸς εἰς τὰ τῆς Κων)πόλεως χρονικά. Τὸ ψῦχος ἦτο δριμὺ ὄχι μόνον εἰς τὰ μέρη μας ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς ᾿Ανατολῆς ὅπου εἶχε πολὺ περισσοτέραν ἔντασιν.

῾Η βόρειος παραλία τοῦ Εὐξείνου ἐπάγωσεν εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν μιλίων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς καὶ εἰς βάθος 30 πήχεων ὡς καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ παραλία μέχρι τῆς Μεσημβρίας καὶ Μηδείας. Μετὰ δὲ κατάπτωσιν καὶ ἄλλης χιόνος τὸ πάχος τοῦ πάγου ηὐξήθη κατὰ εἴκοσι ἔτι πήχεις ὥστε ἡ θάλασσα ἀφωμοιώθη τῇ ξηρᾷ. Οὕτως ὥστε ἐβάδιζον ἐπ᾿ αὐτῆς ἄνθρωποι καὶ ζῷα ἥμερα καὶ ἄγρια ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας μέχρι ᾿Οδησσοῦ καὶ Κριμαίας: «Τῷ δὲ Φεβρουαρίου μηνὶ τῆς δ΄ ἰνδικτιῶνος τοῦ τοιούτου πάγους » κατὰ Θεοῦ κέλευσιν εἰς πλεῖστα καὶ διάφορα ὀροφανῆ τμήματα διαιρε- » θέντος καὶ τῇ τῶν ἀνέμων βίᾳ ἐπὶ Δαφνουσίαν καὶ τὸ ἱερὸν κατεχθέν- » τος οὕτω διὰ τοῦ στενοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ἔφθασαν μέχρι τῆς Προποντίδος » καὶ τῶν νήσων καὶ ᾿Αβύδου πᾶσαν τὴν παραλίαν ἀκτὴν ἐπλήρωσαν ὧν » αὐτόπται καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν, ἐπιβάντες ἐπὶ ἑνὸς αὐτῶν σὺν καί τισιν » ὁμηλίκοις χ΄ καὶ παίζοντες ἐπάνω αὐτοῦ εἶχον δὲ καὶ ζῷα ἄγρια καὶ » ἥμερα τεθνεῶτα, πᾶς δὲ ὁ βουλόμενος ἀπὸ Σοφιανῶν ἕως τῆς πόλεως, » καὶ ἀπὸ τῆς Χρυσουπόλεως ἕως τοῦ ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλάτου » ἀκωλύτως διὰ ξηρᾶς ἐβάδιζον». ᾿Εξ αὐτοῦ ἐννοεῖται ὅτι ἡ μεταξὺ τῆς Χρυσουπόλεως καὶ Βυζαντίου θάλασσα ἦτο ἐντελῶς παγωμένη, ὡς καὶ εἰς ἀρκετὸν εὖρος ἡ παραλία ἡ ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ ἁγίου Μάμαντος καὶ τῶν Γαλάτου τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς πήξεως τῆς θαλάσσης. Τὰ παγόβουνα (icebergs) ἦσαν τόσον ὑψηλὰ ὥστε ὑπερέβαινον τὸ ὕψος τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν προσκροῦσαν ἐπ᾿ αὐτοῦ διερράγη εἰς τρία μέρη ἀφοῦ ἐδόνησεν τὸ τεῖχος καὶ «διέζωσεν τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν Μαγγάνων ἕως τοῦ Βοσπόρου».

ΘΕΟΔ. Κ. ΜΑΚΡΙΔΗΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ